

CUDRAS

Center for Universal Drug Research
Approaches & Studies

شماره ۹ | فروردین ۱۴۰۰

گزارش راهبردی

افزایش سطح زیر کشت خشخاش در افغانستان؛

پایان حکمرانی کرونا یا پایان خشکسالی؟

بسمه تعالی

افزایش سطح زیر کشت خشخاش در افغانستان ؛
پایان حکمرانی کرونا یا پایان خشکسالی؟

گزارش راهبردی شماره ۹

هماندیشی جهانی راه برتر (کادراس)

اردیبهشت ۱۴۰۰

مقدمه

موسسه پژوهشی کادراس در راستای دستیابی به اهداف علمی خود با تعریف یک مدخل جدید درصدد است مجموعه‌ای از موضوعات راهبردی و مهم را برای مبارزه با مواد مخدر / محرک و روانگردان در ایران، منطقه جنوب غربی آسیا و نیز جهان تدوین کند. با توجه به اهمیت وافر برخی از موضوعات در دانش اعتیاد و مبارزه با آن، مجموعه پیش رو با عنوان «گزارش راهبردی» به انتشار خواهد رسید و در آن به موضوعاتی همچون «نارکوتروریسم»، «روندهای کشت و تولید و فروش مواد در جهان»، «تحولات بازارهای مصرف»، «وضعیت دولت‌های شکننده در مبارزه با مواد»، «جنگ با مواد و مقابله با عرضه»، «ظرفیت‌های ادیان در پیشگیری از اعتیاد و مقابله با آن»، «بررسی انتقادی تجربیات کشورهای پیشرو»، «ظرفیت‌های سیاست جنایی مشارکتی برای پیشگیری از اعتیاد»، «سیاست مخدری جمهوری اسلامی ایران» خواهد پرداخت. اولین شماره گزارش راهبردی موسسه کادراس در سال ۱۴۰۰ به «افزایش سطح زیر کشت خشخاش در افغانستان در سال ۲۰۲۰؛ پایان حکمرانی کرونا یا پایان خشکسالی؟» می‌پردازد.

علت قرار گرفتن این موضوع در قالب گزارش‌های راهبردی آن است که تا با ارائه اطلاعات دقیق به صورت مقایسه سالانه از آمارهای سطح زیر کشت خشخاش در افغانستان ضمن رصد پژوهشی این حوزه، تحلیلی دقیق از آن برای متولیان امر محیا شود تا در سیاستگذاری‌های مخدری در آینده کشور و همچنین آینده دیپلماسی مخدری با کشور افغانستان مورد استفاده قرار گیرد.

از این رو از همه پژوهشگران، استادان، علاقه‌مندان و ارباب نظر در این زمینه‌ها می‌خواهیم گزارش‌های یاد شده را مورد بررسی و مطالعه قرار داده و نظرات، پیشنهادهای و انتقادات خود را نیز به آدرس ایمیل [info@cudras.ir](mailto:info@ cudras.ir) ارسال نمایند.

بیان رخداد

به طور رسمی از سال ۱۹۲۴ افغانستان به عنوان کشوری شناخته می‌شد که کشت محدود خشخاش را داشت و همین امر دغدغه‌ای شد تا در سال ۱۹۴۵ به کلی کشت آن غیرقانونی اعلام شود. اما آنچه در عمل افغانستان امروز با آن دست و پنجه نرم می‌کند کشت فزاینده خشخاش است. امری که این کشور را به بزرگترین تولید کننده خشخاش دنیا تبدیل کرده است. در کنار مشکلات وسیع داخلی افغانستان اما آنچه به واقع سبب شد تا کشت و صادرات خشخاش و تریاک افزایشی تصاعدی داشته باشد، بروز خشکسالی و بی‌ثباتی‌های سیاسی پی‌درپی در مرکز تولید تریاک دنیا در دهه ۱۹۷۰ در میانمار بوده است. به نحوی که رفته رفته افغانستان جایگاه میانمار را که در صدر تولید کنندگان مواد جهان بود، گرفت و از اواسط دهه ۱۹۹۰ تا کنون رکوردهای جدیدی در این زمینه به نام خود ثبت کرد. مثلاً در سال ۱۹۷۲ دفتر بین‌المللی کنترل مواد مخدر (مستقر در وین) با مشکوک اعلام کردن روند افزایش تولید تریاک در سراسر افغانستان، این کشور را بزرگ‌ترین «تهدید فوری» موجود در جهان برای کنترل قاچاق مواد مخدر غیرقانونی توصیف کرد.

هر چند مشکلات افغانستان بدتر از این نمی‌تواند بشود، آخرین پیمایش دفتر مبارزه با جرم و مواد مخدر سازمان ملل متحد پیرامون تریاک در افغانستان (که در نوامبر سال گذشته منتشر شد) با لحنی صریح یادآور چالش‌های پیش‌روی یک کشور جنگ‌زده است. با وجود کاهش ۲۰ درصدی در مناطق تحت کشت خشخاش بین سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ (که عمدتاً به دلیل خشکسالی بود)، اما تولید خشخاش همچنان به میزانی بسیار بالا و ۶۴۰۰ تن ادامه یافته است. فعالیت مجدد تجارت غیرقانونی مواد در افغانستان بی‌سابقه است؛ این کشور در حال حاضر منبع تقریباً ۹۰٪ عرضه جهانی هروئین است. با وجود حضور مداوم نیروهای بین‌المللی کمک به امنیت افغانستان و صرف ۸٫۶ میلیارد دلار در جهت مبارزه با مواد مخدر، تجارت مواد مخدر نه تنها از بین نرفته بلکه رونق نیز یافته است. کلیه اقدامات ریشه‌کنی انجام شده داخل این کشور از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۸ معادل تنها ۵ درصد کل تولید تریاک افغانستان در سال ۲۰۱۷ را از میان برده است.

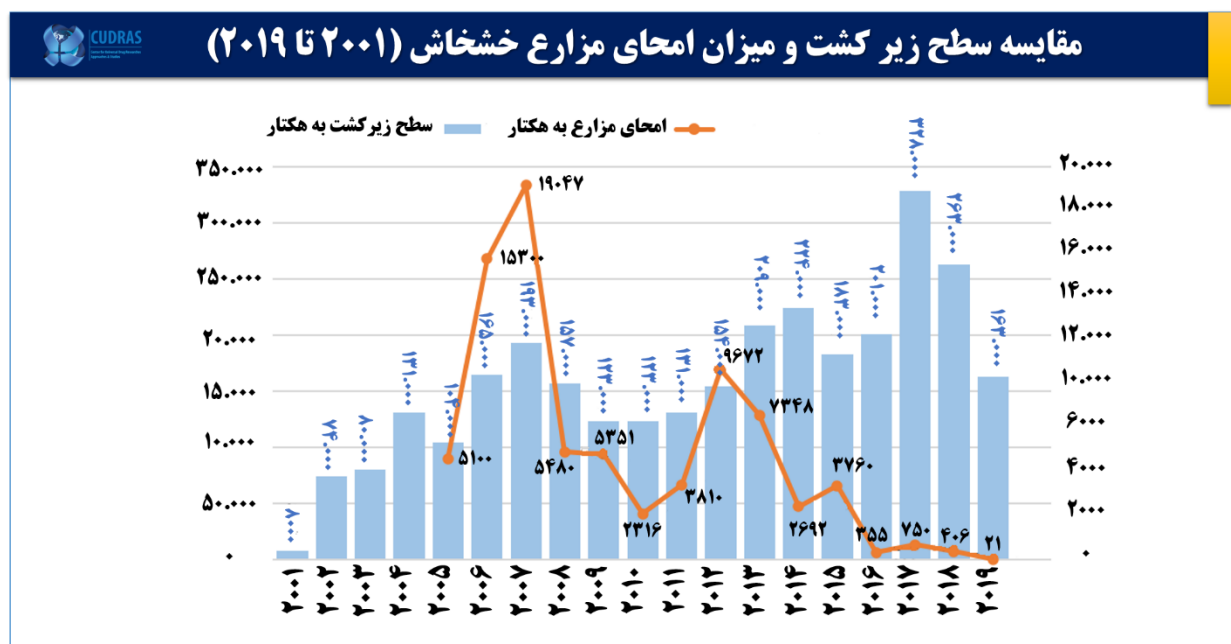
مسئله مواد مخدر بیرون از محافل مبارزه با مواد به ندرت مورد اشاره قرار می‌گیرد، به ویژه وقتی صحبت از آینده افغانستان باشد. علی‌رغم اینکه شواهد بسیار زیادی نشان از وجود ارتباط میان تجارت مواد مخدر و شورشیان دارد، مواد غیرقانونی هرگز به عنوان یک موضوع امنیتی اصلی در نظر گرفته نشده است. با این حال، اگر طالبان تنها ۱۰ درصد از درآمد سالانه مواد در افغانستان را دریافت کند، هر ساله ۱۵۰ تا ۲۰۰ میلیون دلار برای تأمین بودجه شورشیان، جمع‌آوری خواهد شد و برآورد می‌شود که سود حاصل از تجارت مواد مخدر اغلب بسیار بیشتر از این میزان خواهد بود.

همچنین، آنچه اقتصاد افغانستان را با سایر کشورها متفاوت و مشکلات و آسیب‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آن را عمیق‌تر می‌کند کشت غیرقانونی خشخاش است که با شرایط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و مشخصه‌های زمینگانی و زیست‌محیطی مناطق روستایی این کشور عجین و آمیخته شده است. برای کشاورزان خشخاش‌کار، کشت این محصول در کشوری که به لحاظ زمین‌های حاصل‌خیز پرآب، محدودیت دارد، درآمدهای نسبتاً بالایی را دارد. کشت خشخاش محصولی به‌لحاظ ارزش مالی بالا و در عین حال کم‌وزن است که برای کشوری با شبکه‌ی جاده‌ای بسیار محدود ایده‌ال و پاسخ‌گوی تقاضا در درون کشور، منطقه و حتی کل جهان است. شبکه بازاریابی این محصول چنین است که اغلب تجار و دلالان سرزمین محصول را خریداری می‌کنند و از این روی، چالش‌های سر راه کشاورزان برای حمل و نقل محصول را که گاه به خشونت در قلمروی آنان می‌انجامد کاهش می‌دهند. از سوی دیگر، هزینه‌های نقل و انتقال و جابه‌جایی را برای انتقال دیگر محصولات به بازار نیز می‌کاهند. برای کشاورزانی که به‌اندازه‌ی نیازهای اولیه‌ی خود زمین کافی ندارند، رونق و جدیت کار محصول تریاک فرصت‌های کار در فضایی خارج از زمین شخصی ایجاد می‌کند نظیر خشخاش‌کاری شراکتی و یا دروکاری روزمزد و یا برای افرادی که سرمایه‌ی بیشتری دارند، به‌عنوان کشاورز پیمان‌کار که زمین‌های دیگران را اجاره می‌کند. از این رو کاشت خشخاش برای کشاورزان افغان از هر محصول دیگری سودآورتر است.

در مجموع افزایش کشت و تولید تریاک در افغانستان از سال‌های ۲۰۰۷ تاکنون نه تنها هیچ‌گاه متوقف نشده بلکه با ثباتی نسبی به جز سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ که روندی کاهشی داشته، همراه بوده است. رشد افغانستان در تولید تریاک موجب شد تا سهم تولیدی این کشور از ۲۰ درصد در دهه ۱۹۸۰ به ۷۰ درصد در سال ۲۰۰۰ و سپس ۹۰ درصد در سال ۲۰۰۶ برسد. در ۹ سال بعد از سال ۲۰۱۷ هیچ‌گاه میزان تولید خشخاش افغانستان به عدد ثبت شده برای این سال نرسید و حتی در سال‌های ۲۰۰۹، ۲۰۱۰، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۵ نسبت به سال ۲۰۰۷ به یک دوم کاهش یافت. در سال ۲۰۱۶ اما دیگر بار روند افزایشی تولید تریاک از سر گرفته شد و با اختلافی ۱،۵۰۰ تنی نسبت به سال ۲۰۱۵، به ۴،۸۰۰ تن بالغ شد. اما در سال ۲۰۱۷ تناژ کشت خشخاش افغانستان با جهشی غیر قابل باور به حدود ۹ هزار تن رسید، افزایشی که رشد ۸۸ درصدی را نشان می‌داد. گزارش جدید دفتر مقابله با جرم و مواد سازمان ملل متحد در سال ۲۰۲۰ نشان می‌دهد بعد از روند کاهشی سطح زیر کشت در این کشور در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹، حتی کرونا هم حریف کشت خشخاش در این کشور نشده و در سال ۲۰۲۰ با افزایش ۳۷ درصدی کشت این محصول رکوردی قابل توجه در افزایش سطح زیر کشت در این کشور رقم خورده است.

تحلیل رخداد

مساحت کشت تریاک در افغانستان از سال ۱۹۹۴ تا کنون (بجز سال ۲۰۰۱) هیچگاه کمتر از ۵۴ هزار هکتار نبوده است. در سال ۲۰۰۴ برای نخستین بار به بیش از ۱۰۰ هزار هکتار بالغ می‌شود. همچنین سال ۲۰۰۷ مساحت کشت تنها ۷ هزار هکتار کمتر از رکورد ۲۰۰ هزار هکتاری قرار گرفته و در سال ۲۰۱۷ با افزایشی ۱۲۷ هزار هکتاری به میزان حیرت انگیز ۳۲۸ هزار هکتار می‌رسد. در سال ۲۰۱۸ سطح زیر کشت خشخاش ۲۶۳ هزار هکتار بوده که نسبت به سال ۲۰۱۷ با ۳۲۸ هزار هکتار، کاهش ۲۰ درصدی را رقم زده است؛ این کاهش بیشتر به دلیل خشکسالی بوده اما تاثیر آن در همه مناطق افغانستان یکسان نبوده است. در مناطق شمالی که دارای زمین‌های دیم وسیعی است، کشت خشخاش بیش از ۵۰ درصد کاهش داشته، این روند در ولایت بادغیس حتی کاهش ۹۰ درصدی را نیز تجربه کرده است. اما در جنوب افغانستان تنها کاهش ۸ درصدی سطح زیر کشت خشخاش را داشته است.

در ارزیابی سطح زیر کشت خشخاش در سال ۲۰۱۷ در افغانستان، میزان سطح کشت خشخاش به تفکیک ولایات و استانها رتبه بندی و طبقه بندی شده است. از ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۷ میزان کشت به دو برابر افزایش یافت و نگرانی های بسیاری را در سطح جهانی برانگیخت. به طور عمده افزایش کشت خشخاش در سال ۲۰۱۷ در ولایت های انجام شده که مرکز کشت به حساب می آیند. از این میان بیشترین افزایش کشت در ولایت هلمند اتفاق افتاده که نسبت به سال گذشته ۶۳,۷۰۰ هکتار افزایش (بیش از ۷۹ درصد) را نشان می دهد. این ولایت به تنهایی نیمی

از افزایش کشت خشخاش افغانستان در سال های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ را به خود اختصاص داده است. ولایت بلخ از این حیث در جایگاه دوم قرار می گیرد که سطح زیر کشت در آن ۱۰ هزار هکتار بیشتر شده است (۵ برابر بیشتر از سال ۲۰۱۶). ولایت های قندهار، نیمروز و اورزگان نیز در رده های بعدی قرار گرفته اند. در ولایت قندهار ۷۵۰۰ هکتار افزایش (۳۷ درصد) گزارش شده و ولایت نیمروز نیز که تا سال ۲۰۱۶ در زمره ولایت های عاری از کشت خشخاش به شمار می آمد، با ۶۲۰۰ هکتار (۱۱۶ درصد افزایش) رکورد جدیدی را ثبت کرده است. در ولایت اورزگان نیز کشت خشخاش ۳۹ درصد (۶ هزار هکتار) افزایش یافته است. بیش از ۵۷ درصد تولید در مناطق جنوبی، ۱۶ درصد در شمال، ۱۳ درصد در غرب و ۹ درصد نیز در شرق این کشور انجام پذیرفته است.^۱ گفتنی است شمار ولایاتی که عاری از مواد مخدر بوده اند در سال ۲۰۱۷ با اضافه شدن ولایات نیمروز، نورستان و سمنگان به رقابت کشت، از ۱۳ به ۱۰ افزایش یافته است. همچنین دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل تخمین زده که با توجه به افزایش قابل توجه کشت خشخاش، در سال ۲۰۱۷ احتمالاً بین ۷,۶۰۰ تا ۷,۹۰۰ تن هروئین نیز از تریاک خام افغانستان تولید شده است.

با وجود افزایش ۸۸ درصدی سطح کشت خشخاش افغانستان در سال ۲۰۱۷، گزارش ارزیابی تریاک افغانستان ۲۰۱۸، از کاهش ۲۰ درصدی سطح کشت خشخاش در افغانستان خبر داده است؛ بر اساس گزارش دفتر مقابله با جرم و مواد سازمان ملل متحد، ۲۶۳ هزار هکتار در سال ۲۰۱۸ به کشت خشخاش اختصاص یافته که نسبت به سال قبل ۲۰ درصد (۶۵ هزار هکتار) کمتر است. اگرچه همین میزان نیز بسیار زیاد است و از هنگام آغاز نظارت نظام مند بر کشت خشخاش در سال ۱۹۹۴، مجموعاً در جایگاه دوم قرار می گیرد. در منطقه شمالی افغانستان میزان کشت ۲۴ هزار هکتار (۵۶ درصد) کاهش یافته و در منطقه غربی این کشور نیز ۲۳,۲۰۰ هکتار (۴۳ درصد) کشت خشخاش کم شده است. همچنین در منطقه جنوبی افغانستان نیز شاهد کاهش ۸ درصدی (۱۵ هزار هکتار) هستیم. البته تنزل چشمگیر مساحت کشت خشخاش در شمال و غرب افغانستان برآیند خشکسالی است. همچنین در سال ۲۰۱۸ الگوی کشت خشخاش در مناطق مختلف افغانستان بجز در منطقه جنوبی نسبت به سال ۲۰۱۷ متحول شده است، به طوری که پس از منطقه جنوبی با ۶۹ درصد کل کشت، منطقه غربی با ۱۲ درصد در جایگاه دوم قرار گرفته و مناطق شرقی و شمالی نیز به ترتیب با ۸ و ۷ درصد در رده های بعدی قرار گرفته اند. مناطق شمال شرقی و مناطق مرکزی این کشور نیز روی هم رفته حدود ۴ درصد از کل سطح زیر کشت خشخاش را شامل می شوند.

ولایت هلمند همچنان در صدر جدول ولایات کشت خشخاش قرار دارد و به ترتیب ولایات قندهار، ارزگان و ننگرهار در جایگاه های دوم تا چهارم هستند. تعداد ولایت های عاری از کشت مواد مخدر در سال ۲۰۱۸ مانند سال ۲۰۱۷، ده ولایت است. ولایت نورستان امسال دیگر بار به جمع استان های عاری از کشت مواد مخدر بازگشت ولی ولایت تخار که از سال ۲۰۰۸ سابقه کشت خشخاش را نداشت، رکورد نه ساله خود را از دست داد. به این ترتیب مثل

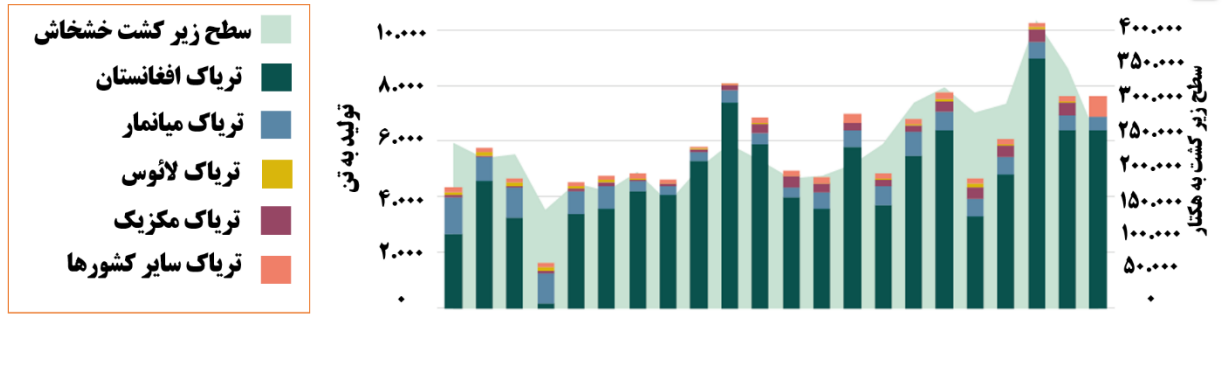
^۱ Afghanistan Opium Survey ۲۰۱۸

سال ۲۰۱۷، بیست و چهار ولایت افغانستان نیز درگیر کشت خشخاش باقی ماندند. محصول مناطق شمالی و به ویژه ولایت باغدیس به شدت تحت تأثیر خشکسالی قرار گرفته و سطح کشت در ولایت بلخ نیز کاهشی ۳۰ درصدی را تجربه کرده و از ۱۲,۱۰۰ هکتار در سال ۲۰۱۷ به ۸,۵۰۰ هکتار در سال ۲۰۱۸ کاهش یافته است. در جوزجان نیز کاهش کشت حدود ۹۰ درصد است، یعنی از ۳,۲۰۰ هکتار در سال ۲۰۱۷ به ۳۳۸ هکتار در سال ۲۰۱۸ تنزل پیدا کرده است. کاهش سطح کشت ولایت باغدیس نیز بالغ بر ۷۲ درصد است و سطح کشت این ولایت را از ۲۴,۷۰۰ هکتار در سال ۲۰۱۷ به ۶,۹۷۰ هکتار در سال ۲۰۱۸ رسانیده است.

گفتنی است سیاست های امحاء و ریشه کنی در سال ۲۰۱۸ روی هم رفته ۴۰۶ هکتار خشخاش را در چهار ولایت از میان برده که در مقایسه با سال ۲۰۱۷ دچار کاهش قابل توجهی شده است. در سال ۲۰۱۷، ۷۵۰ هکتار خشخاش در ۱۴ ولایت افغانستان امحاء شده بود. در جریان سیاست امحاء خشخاش ۲۰۱۸ روی هم رفته ۵ تن کشته و ۲ نفر زخمی شده اند (در سال ۲۰۱۷، ۶ کشته و ۸ زخمی گزارش شده بود). البته همچنانکه پیشتر گفته شد سیاست امحاء خالی از نقص و پیامدهای دیگر نیست. همچنین این روند نزولی صرفاً ناشی از سیاست امحاء نبوده و عوامل دیگری چون درگیری های نظامی و اعلام مناطق نظامی نیز بعنوان عاملی بر کاهش میزان کشت بوده است.

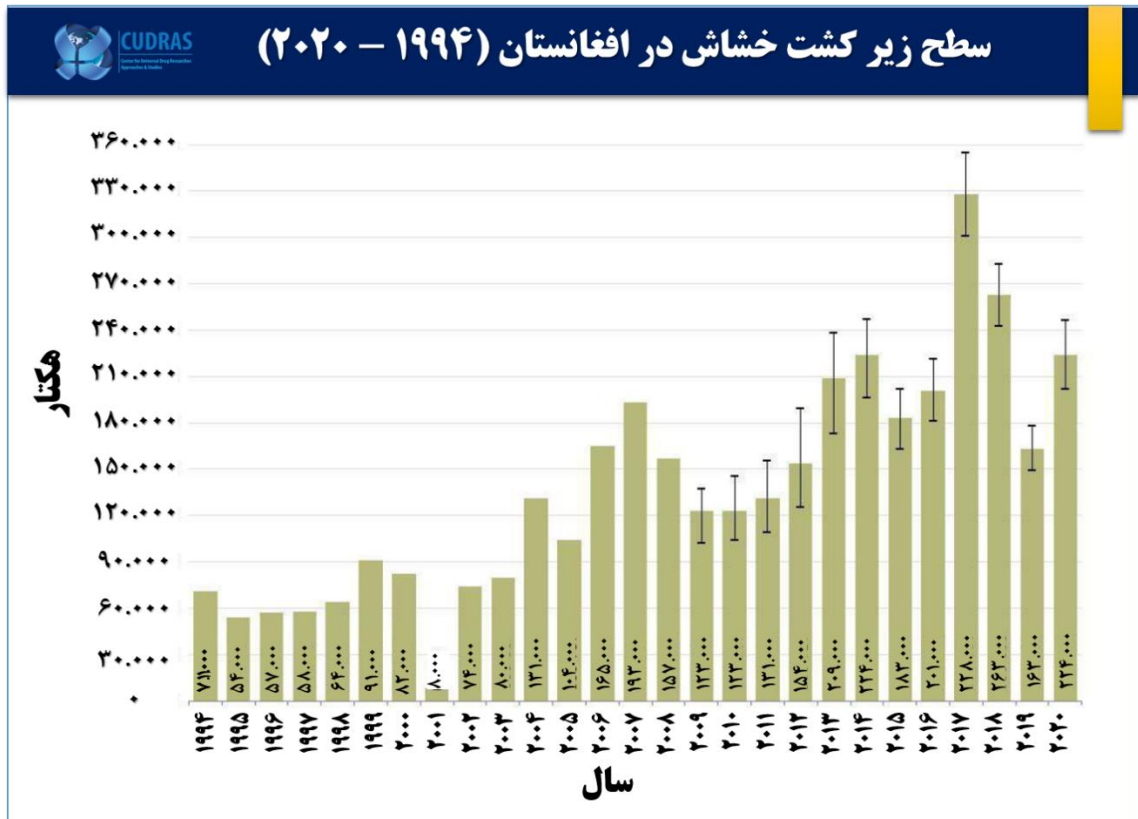
از سوی دیگر گزارش ارزیابی تریاک افغانستان در سال ۲۰۱۸ میزان کلی تولید تریاک را حدود ۶,۴۰۰ تن برآورد می کند که نشان از کاهشی ۲۹ درصدی نسبت به سال ۲۰۱۷ دارد. همچنین میانگین تریاک به دست آمده از هر هکتار خشخاش در سال ۲۰۱۸ نیز ۲۴,۴ کیلوگرم تخمین زده می شود که نسبت به سال گذشته ۱۱ درصد کاهش یافته است. امسال همچنین میانگین تریاک به دست آمده از هر هکتار خشخاش در مناطق مرکزی، شرقی و شمالی به ترتیب ۴۷، ۲۹ و ۱۹ درصد گزارش شده است. در مناطق جنوبی این میانگین ۸ درصد کاهش را نشان می دهد و در غرب و شمال شرقی تقریباً ثابت مانده است. با محاسبه میزان مصرف تریاک خام در افغانستان و کشورهای همجوار می توان تخمین زد که بین ۵ هزار تا ۵,۳۰۰ تن تریاک به صورت بالقوه برای تولید هروئین درون و بیرون از این کشور اختصاص یابد. از این رو می توان میزان تولید هروئین از تریاک افغانستان برای سال ۲۰۱۸ را بین ۳۶۰ تا ۶۱۰ تن (با خلوص ۵۰ تا ۷۰ درصد) و یا ۲۵۰ تا ۳۰۰ بسته هروئین خالص ارزیابی کرد.

هر چند برای سال ۲۰۱۹ گزارش پیمایش تریاک افغانستان توسط دفتر مقابله با جرم و مواد سازمان ملل منتشر نشد، اما گزارش اداره ی ملی کنترل مواد مخدر آمریکا، میزان سطح زیر کشت خشخاش در سال ۲۰۱۹ را حتی نسبت به سال قبل کاهشی دانست اما برعکس تولید تریاک خالص را افزایشی اعلام کرد. بر اساس این گزارش کشت خشخاش در سال ۲۰۱۹ در مقایسه با سال ۲۰۱۸، ۲۸ درصد کاهش یافته است. بر اساس این گزارش میزان کشت خشخاش در افغانستان از ۲۲۱ هزار هکتار در سال ۲۰۱۸ به ۱۶۰ هزار هکتار در سال ۲۰۱۹ رسیده است. باید گفت قیمت پایین بهاء سر زمین تریاک هنگام برداشت این محصول، باعث کاهش کشت و برداشت آن شده و افزایش تولید خالص نیز نتیجه مستقیم شرایط آب و هوایی و برداشت مطلوب محصول نیز است.

سطح زیر کشت خشخاش در سال ۲۰۲۰

جدیدترین گزارش ارزیابی تریاک افغانستان در سال ۲۰۲۰ نشان از افزایش ۳۷ درصدی سطح زیر کشت خشخاش با وجود گسترش ویروس کرونا دارد. در این گزارش مجموع سطح زیر کشت خشخاش در سال ۲۰۲۰، ۲۲۴ هزار هکتار تخمین زده شده که با افزایش ۳۷ درصدی این سطح نسبت به سال ۲۰۱۹، ۶۱ هزار هکتار بیشتر به زیر کشت رفته است.^۲

این گزارش نشان می‌دهد، در سال ۲۰۲۰ در همه مناطق افغانستان به جز منطقه شرقی، افزایش کشت خشخاش مشاهده شده است؛ بیشترین افزایش نسبی در مناطق جنوبی و پس از آن مناطق غربی، شمال شرقی، شمالی و مرکز و جنوب غرب بوده است. همچنین کشت خشخاش در مناطق شرقی ۲۸ درصد کاهش یافته است. تعداد ولایات بدون خشخاش در افغانستان از ۱۳ ولایت به ۱۲ ولایت رسیده است. کاپیسا^۳ تنها ولایتی در افغانستان که بدون کشت خشخاش بود این وضعیت را از دست داده است. اما همچنان بیشترین کشت خشخاش در ولایت هلمند است و پس از آن بادغیس، قندهار، ارزگان، فاریاب، فراه، بدخشان، بلخ و نیمروز در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

توزیع منطقه‌ای میزان کشت خشخاش در افغانستان (۲۰۱۹ - ۲۰۲۰)						
منطقه	۲۰۱۹ (به هکتار)	۲۰۲۰ (به هکتار)	میزان تغییر از ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰	میزان از کل سطح زیر کشت در سال ۲۰۱۹	میزان از کل سطح زیر کشت در سال ۲۰۲۰	
مرکزی	۷۸۰	۱۰۱۱	۳۰٪	۰٪	۰.۵٪	
شرقی	۴۹۴۲	۳۵۴۳	-۲۸٪	۳٪	۲٪	
شمال شرقی	۴۹۷۳	۶۹۶۷	۴۰٪	۳٪	۳٪	
شمالی	۱۷۱۲۸	۲۲۷۶۰	۳۳٪	۱۱٪	۱۰٪	
جنوب شرقی	۱۱۸۴۴۴	۱۵۲۹۳۵	۲۹٪	۷۳٪	۶۸٪	
جنوبی	۱۲۳	۲۹۰	۱۳۶٪	۰.۰۸٪	۰.۱٪	
غربی	۱۷۰۵۳	۳۶۱۸۸	۱۱۲٪	۱۰٪	۱۶٪	

در تمام ولایات اصلی کشت خشخاش در افغانستان افزایش قابل توجهی در سطح زیر کشت مشاهده می‌شود. کشت خشخاش در بادغیس (۱۹۴ درصد)، فاریاب (۹۸ درصد)، قندهار و فراه (۴۷ درصد)، نیمروز (۴۶ درصد)، بدخشان (۳۶ درصد)، هلمند (۲۷ درصد) و ارزگان (۱۶ درصد) با افزایش چشمگیر روبرو بوده است و در چهار ولایت کنر (منفی ۳۹ درصد)، ننگرهار (منفی ۲۷ درصد)، لغمان (منفی ۲۰ درصد)، بلخ و جوزجان (منفی ۱۶ درصد) سطح زیر کشت کاهش یافته است. به طور کلی بیشترین افزایش سطح زیر کشت در هلمند با ۲۴۸۷۰ هکتار، بادغیس با ۱۴۷۷۱، قندهار با ۶۶۰۰ هکتار و فاریاب با ۶۴۶۲ هکتار است و ولایت بلخ با ۱۰۹۶ هکتار کمترین سطح زیر کشت را تجربه کرده است.

در سال ۲۰۲۰، ریشه‌کشی خشخاش توسط NSIA و UNODC مورد تایید قرار نگرفته است. در مقابل توانایی تولید تریاک در افغانستان ۶۳۰۰ تن (۵۴۰۰-۷۲۰۰ تن) تخمین زده شده است. متوسط برداشت تولید تریاک ۲۸ کیلو در هر هکتار است. منطقه جنوب غربی افغانستان همچنان عمده‌ترین منطقه تولید تریاک است و به طور

^۳ کاپیسا ولایتی در شمال شرقی افغانستان است. مساحت این ولایت ۱۸۴۲ کیلومتر مربع است و جمعیت آن در سال ۲۰۰۹ حدود ۳۶۵ هزار نفر برآورد برآورد شده است. کاپیسا کوچکترین ولایت افغانستان است اما بیشترین تراکم جمعیتی را پس از کابل دارد.

کلی ۷۱ درصد کل تولید تریاک در این کشور را تشکیل می‌دهد. گفتنی است بر اساس اعلام UNODC در سال ۲۰۲۰ به دلیل شیوع کرونا ویروس و محدودیت‌های اعمال شده امکان جمع‌آوری داده‌های میدانی در مورد سطح زیر کشت تریاک در افغانستان وجود نداشته و در غیاب بررسی میدانی، UNODC و NSIA به طور مشترک با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای به تخمین سطح زیر کشت دست زده‌اند.

در سال ۲۰۲۰ بهاء کل تریاک تولیدی در افغانستان، ۳۵۰ (۳۰۰-۴۰۰) میلیون دلار آمریکا برآورد شده است و این مقدار پایین‌ترین بهای سرزمین تریاک از سال ۲۰۰۹ است، چرا که از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰ در نتیجه اجرای برنامه نظارت سیستماتیک قیمت تریاک به پایین‌ترین سطح بهای خود رسیده است. در واقع میانگین بهای تریاک سرزمین در هنگام برداشت محصول در حالیکه در سال ۲۰۱۹ هر کیلو آن ۵۲ دلار بوده است، در سال ۲۰۲۰ با منفی ۱۸ درصد کاهش به کیلویی ۴۲ دلار رسیده است. همچنین میانگین بهای تریاک خشک سرزمین در هنگام برداشت محصول در سال ۲۰۱۹ در هر کیلو ۶۳ دلار بوده است اما در سال ۲۰۲۰ هر کیلو آن با منفی ۱۳ درصد کاهش به کیلویی ۵۵ دلار رسیده است.

موضوع	۲۰۱۹	تغییرات نسبت به ۲۰۱۹	۲۰۲۰
سطح زیر کشت خشخاش	۱۶۳.۰۰۰ هکتار	۳۷٪	۲۲۴.۰۰۰ هکتار
تعداد ولایات عاری از کشت خشخاش	۱۳ از ۳۴	-۱	۱۲ از ۳۴
تعداد ولایات آلوده به کشت خشخاش	۲۱ از ۳۴	+۱	۲۲ از ۳۴
امحاء	۲۱ هکتار	-	-
میزان تقریبی تریاک در هر هکتار	-	-	۲۸ کیلو از هر هکتار
تولید بالقوه تریاک	-	-	۶.۳۰۰ تن
میانگین بهای تریاک سر زمین در هنگام برداشت محصول	هر کیلو ۵۲ دلار	-۱۸	هر کیلو ۴۲ دلار
میانگین بهای تریاک خشک سر زمین در هنگام برداشت محصول	هر کیلو ۶۳ دلار	-۱۳	هر کیلو ۵۵ دلار
ارزش کلی تولید تریاک سر زمین	-	-	۳۵۰ میلیون دلار

در گزارش جهانی مواد منتشر شده در سال ۲۰۲۰، پیش‌بینی شده بود، سطح زیر کشت خشخاش در افغانستان به دنبال همه‌گیری کرونا ویروس کاهش می‌یابد در حالی که جدیدترین گزارش این نهاد این روند را افزایشی برآورد کرده است.

فرجام سخن

کشت خشخاش در افغانستان تحت تاثیر عوامل زیادی صورت می‌گیرد. چالش‌های مربوط به حاکمیت قانون مانند بی‌ثباتی سیاسی و ناامنی ناشی از گروه‌های شورشی و تروریستی از عوامل اصلی این موضوع است؛ همچنین عوامل اقتصادی و اجتماعی نیز بر تصمیمات کشاورزان در کشت خشخاش مانند فرصت‌های شغلی کم، عدم آموزش با کیفیت و دسترسی محدود به بازارها اثرگذار است.

گفتنی است عوامل مختلفی مانند خشکسالی‌های گسترده و ویرانگر و همچنین وخیم شدن وضعیت امنیتی و افزایش بی‌ثباتی در این کشور از عوامل مهم کاهش سطح زیر کشت در سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ به شمار می‌رود. اما انتظارات بر این بود که بحران همه‌گیری کووید ۱۹ تاثیر خود را بر کاهش سطح زیر کشت و یا نیروی کار موجود برای برداشت محصول تریاک بگذارد، در حالی که اکنون با انتشار گزارش ۲۰۲۰ دفتر مقابله با جرم و مواد مشاهده می‌شود حتی سطح زیر کشت در افغانستان نسبت به دو سال قبل خود روندی افزایشی داشته است. در واقع پیش‌بینی می‌شود رکود اقتصادی متعاقب همه‌گیری کرونا در ترکیب با کاهش تولید مواد غذایی و برهم خوردن زنجیره مبادلات تجاری و کالایی در جهان منجر به افزایش بیشتر کشت خشخاش در افغانستان شود.^۴

یافته‌های UNODC نشان می‌دهد، روند همه‌گیری بیماری کرونا نه تنها قاچاق مواد از مسیر بالکان کم نشده بلکه مانند گذشته فعال است و به عنوان مسیر ترانزیت مواد به اروپا همچنان برای قاچاقچیان با وجود محدودیت‌های ناشی از کرونا جذاب است. در واقع علیرغم نوسانات کوتاه مدت ناشی از این بیماری، کشفیات مواد در کشورهای دیگر به ویژه کشورهای همسایه افغانستان نشان می‌دهد که قاچاق مواد مخدر در مقیاس گسترده با وجود محدودیت‌های ناشی از همه‌گیری ادامه داشته است و افزایش زیر سطح کشت خشخاش در افغانستان توجیهی منطقی با توجه به تقاضای بازارهای جهانی مواد دارد. گفتنی است الگو و منشاء کشفیات مت‌آمفتامین در کشورهای همسایه افغانستان نشان می‌دهد، تولید موادی از این دست مانند شیشه در طول پاندمی کووید-۱۹ ادامه داشته است.^۵

گفتنی است، مبارزه بدون وقفه با کشت خشخاش اصولی ترین پایه هر سیاست مبارزه با موادی است. سیاست همزیستی با کاشت خشخاش در هیچ سیاست رسمی برغم همه پیامدهای منفی آن عملاً ممکن نیست. باید دانست، تلاش برای توسعه کارآفرینی غیر کشاورزی بخشی از سیاست مبارزه با کشت است. بویژه اینکه سهم نیروی کار افغانستان در تولید غیر کشاورزی مهم و قابل سرمایه گذاری‌های بلند مدت است. کارآفرینی غیر

^۴ UNODC Drugs Monitoring Platform Brief: Possible impact of the COVID-۱۹ pandemic on trafficking in opiates and methamphetamine originating in Afghanistan, "۲۰۲۱". link in: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/covid/DMP_Brief_short.pdf

^۵ Ibid

کشاورزی معطوف به صنایع بومی، خرد است و در مقابل نوسانات اقلیمی و بحران بی‌آبی دارای تاب‌آوری بیشتری است.

طراحی برنامه‌های اقتصادی و توسعه ای که همه اعضا خانوار را در تولید دخیل کند، از زمینه‌های مهم مبارزه با کاشت خشخاش در افغانستان است؛ به این معنی که بار تکفل کمتر و امکان انباشت درآمد در خانوار وجود داشته باشد. در این خصوص کارآفرینی برای زنان از اهمیت ویژه‌ای در استراتژی‌های توسعه روستایی برخوردار است. بنابراین دخیل کردن زنان در فعالیت‌های رسمی اقتصادی نیز بخشی از مبارزه با کشت خشخاش است. حمایت از صنعتگران و استقرار امکان‌های فراگیری و بازآموزی مهارت‌ها توسط صاحبان حرف به زنان و مردان جوان بخش دیگری از تقویت توسعه اقتصاد خرد است.

همچنین، مبارزه با کشت خشخاش با رصد فضایی مزارع می‌تواند، اطلاعات و دانش عمیق‌تری در مورد چرای کاشت بدست دهد. در مطالعات عمیق بهره‌گیری از این سطح دانش‌ها، راه را برای بکارگیری ابتکارات موثرتر تسهیل می‌کند.

توصیه‌های سیاست‌گذارانه برای ایران

ایران به عنوان کشوری که در همسایگی افغانستان و همچنین مجاورت فعال‌ترین مسیر ترانزیت مواد مخدر به اروپا یعنی مسیر بالکان قرار دارد، می‌تواند نقشی اثرگذار در این حوزه داشته باشد؛ با عنایت به این موضوع توجه به موارد زیر می‌تواند برای سیاستگذاران حوزه مبارزه با مواد مخدر موثر باشد:

۱- لزوم تشدید نظارت و تدابیر امنیتی در حاشیه مرزهای شرقی:

همانطور که گفتیم پس از دو سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ که سطح زیر کشت خشخاش در افغانستان به ترتیب کاهشی ۲۱ و ۲۸ درصدی را تجربه کرد، در سال ۲۰۲۰ و برخلاف انتظار کارشناسان سطح زیر کشت خشخاش در این کشور با افزایشی ۳۷ درصدی رو به رو بوده است. این امر قهراً به افزایش تولید تریاک و دیگر انواع مواد در بلند مدت خواهد انجامید و انتظار می‌رود مواد تولید شده در پی تعدیل محدودیت‌های کرونایی در ادامه سال جاری، مقادیر بیشتری از انواع مواد مخدر تریاک پایه به سوی مرزهای کشورمان گسیل شود. از این رو تمرکز بر کنترل مرزهای شرقی کشور در ماه‌های پیش‌رو از اهمیت بالایی برای ایران برخوردار است.

همچنین گفتنی است طبق گزارش جدید دفتر مقابله با جرم و مواد مخدر در سال ۲۰۲۱ در افغانستان به دنبال گزارش کشفیات کشورهای همسایه این کشور مانند ایران، تولید مت‌آمفتامین مانند گذشته ادامه دارد و همین امر هشدار جدی در افزایش قاچاق شیشه از افغانستان به داخل ایران است؛ امری که در سال‌های اخیر برای ایران مشکلاتی را به وجود آورده است. در واقع با کنترل مصرف و تولید شیشه در کشور در دهه ۹۰ شاهد کاهش مصرف این ماده روان‌گردان به ویژه بین سال‌های ۹۴ تا ۹۶ بودیم اما به دنبال افزایش تولید شیشه در افغانستان به دلیل

کشف ماده طبیعی پیش‌ساز آن، این کشور به تولید کننده شیشه در منطقه تبدیل شد و بازار مواد ایران یکی از بازارهای جذاب برای قاچاقچیان به حساب می‌آید. بر اساس اطلاعات موجود از ستاد مبارزه با مواد مخدر در کشور مصرف شیشه روندی افزایشی داشته است و از دلایل عمده آن می‌توان به افزایش تولید این ماده در کشور همسایه افغانستان اشاره کرد که موجب کاهش قیمت و افزایش دسترسی بدان در ایران شده است.

۲- احتمال کاهش قیمت تریاک در ماه‌های آینده:

با توجه به ارقامی که در گزارش جدید سازمان ملل درباره کشت خشخاش و تولید تریاک افغانستان ثبت شده و بهای تریاک سرزمین در این کشور به پایین ترین سطح در ۲۱ سال گذشته رسیده، انتظار می‌رود بهای تمام شده این ماده نیز با کاهش روبه‌رو شود. نتیجه آنکه بهای تریاک وارداتی به ایران نیز در ماه‌های آتی با کاهش روبه‌رو خواهد شد و این امر باعث سهولت در دسترسی به این ماده خواهد شد. از سوی دیگر کاهش قیمت منجر به افزایش مصرف نیز می‌شود. در نتیجه نهادهای سیاست‌گذار و ناظر باید نسبت به این روند کاهشی آگاه باشند و اجازه ندهند کاهش قیمت تریاک و دیگر مشتقات آن نظیر هروئین و مورفین منجر به افزایش معنی دار جامعه مصرف کنندگان در کشورمان شود. اگرچه مصرف این ماده از مواد صنعتی مانند شیشه کم خطرتر است، اما نباید در این باره دچار سوء برداشت شویم و افزایش حجم جامعه مصرف کنندگان تریاک و مشتقات آن در کشور را لزوماً نشانه کاهش تمایل به مواد صنعتی بدانیم، بلکه ممکن است معنای اصلی چنین رویدادی «افزایش عمومی حجم جامعه مصرف کنندگان مواد» در کشور باشد و نه روی آوردن مصرف کنندگان مواد صنعتی به مواد کم‌خطرتر شبیه تریاک.

همچنین پیش‌بینی می‌شود بازار منطقه‌ای و جهانی مواد بعد از پایان همه‌گیری کرونا با افزایش عرضه و افزایش تقاضا همراه باشد. نشانه‌ها حاکی از آن است که انبارهای مواد مخدر در کشورهای تولید کننده به ویژه تریاک در افغانستان منتظر پایان این دوران هستند تا دوباره وارد مبادلات جهانی غیرقانونی مواد شوند و این امر برای ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی و بازار مصرف داخلی می‌تواند خطرناک باشد.